

Јована Марчета

Филозофски факултет – Универзитет у Новом Саду
jovanamarceta@gmail.com

Фраземи сагледани кроз призму етнолингвистике: храна као одраз метафорике српског, француског и италијанског језика¹

У овом раду се путем компаративно-контрастивне анализе фразема чије компоненте означавају називе хране (нпр. срп. *дочекати с хлебом и сољу*; фр. *la crème de la société* (*крем друштва); ит. *testa di cavolo* (*глава купуса)) пореде навике, обичаји, систем вредности и употреба метафора у српском, француском и италијанском језику. Резултати истраживања показују да, упркос очекиваним неподударностима услед различитости националних култура, постоје и бројне сличности у метафоричком језику трију народа (нпр. срп. *добар као хлеб*, фр. *bon comme du (bon) pain*, ит. *buono come il pane*) на шта, између осталог, може да утиче и припадност ових језика европском културном кругу.

Кључне речи: метафоре, фразеологија, Срби, Французи, Италијани

Idioms observed through the prism of ethnolinguistics: Food as the expression of the metaphorical language of the Serbian, French and Italian

In this paper, we observe and compare the habits, customs, value system and metaphorical language of the Serbian, French and Italian, by using comparative-contrastive analysis of the idioms whose components denote food names (e.g. ser. *dočekati s hlebom i solju*; fr. *la crème de la société*; it. *testa di cavolo*). The results of our research show that despite the expected differences caused by particularities of national cultures, there are numerous similarities in the metaphorical language of the three nations (e.g. srp. *dobar kao hleb*, fr. *bon comme du (bon) pain*, it. *buono come il pane*). Among other things, these similarities may be influenced by the language affiliation to the European cultural circle.

Key words: metaphor, phraseology, Serbian, French, Italian

¹ Рад је урађен у оквиру пројекта *Концептуални фразеолошки речник српског, француског и италијанског језика*, који се реализује на Филозофском факултету у Новом Саду, под покровитељством Покрајинског секретаријата за високо образовање и научноистраживачку делатност Аутономне Покрајине Војводине.

Увод

Фраземи представљају стабилну везу речи која је устаљена дугом употребом, те будући да се преносе из генерације у генерацију чине део специфичног наслеђа једне заједнице (Mačeta 2017, 148). Фраземи имају јединствену форму и смисао и посебна метафорична значења. У позадини већине фразема проналазимо метафоричну слику која настаје на основу нашег знања о предмету, појави, традицији итд.

Према Бартмињском (Bartmiński 2011, 19), етнолингвистика представља дисциплину која проучава начин на који се култура испољава у језику тражећи трагове историје, менталитета, понашања, система вредности одређене заједнице, који су присутни у језику, односно фразеологији. Ослањајући се на дефиницију Бартмињског, у овом раду се на примеру фразема чије компоненте означавају називе хране методом компаративно-контрастивне анализе пореде навике, обичаји, систем вредности и језичка слика света у српском, француском и италијанском. Циљ истраживања је да се анализом мотивационих база одабраних фразема, упркос очекиваним неподударностима услед различитости националних култура, установи и постојање евентуалних сличности у метафоричком начину изражавања, односно сличности у концепцији стварности српске, француске и италијанске језичке заједнице.

Теоријски оквир истраживања

Бартмињски (Bartmiński 2011, 39) сматра да језичка слика света има семантички карактер који спаја све нивое организације језика. Она настаје на основу вредности које имају говорници једног језика и због тога стереотипне представе представљају њен саставни део. Један од кључних појмова јесте вредност која се одређује као веза између језика и културе. Фраземи носе у себи богату културно-специфичну информацију, те фразеологија представља важан извор за реконструкцију језичке слике света.

Фраземи, као и пословице и изреке, могу да се истражују са различитих аспеката, па тако и са аспекта етнолингвистике, будући да „у себи крију мноштво слика о друштвеним, историјским, културним и другим променама једне заједнице“ (Rejović 2015, 169). Анализом улоге паремија (односно изрека и пословица) српског и шпанског језика у етнолингвистичким истраживањима, Пејовић (2014) указује на културолошки и етнолингвистички значај ових језичких и културних форми које представљају одраз разних веровања и ставова говорника неке језичке заједнице.

Нагорко (Nagórko 2004, 132) истиче да круг интересовања етнолингвистике обухвата оно што је у језицима и културама специфично, те да је свест о томе да разлике постоје важна како би се заобишао етноцентризам, а по мишљењу Белића (1951, 14), народи који живе у

различитим приликама своје речи испуњавају другачијим садржајем, те сваки језик одражава стварност на себи својствен начин.

С друге стране, Драгићевић (2010, 26) запажа да резултати бројних истраживања указују на чињеницу да се парцијализација сегмената стварности мало разликује у језицима: „Језици на сличан начин парцелишу стварност, а разлике су условне и неважне, те треба проучавати утицај културе на језик, без инсистирања на томе да се пронађу разлике.“

Језик заједно са другим елементима формира национални идентитет, који садржи одређена својства културног идентитета, али се односи на осећање припадности и солидарности унутар етничких група (Božilović 2004, 33–35). Национална култура обухвата веровања, вредности и мишљења која су заједничка за чланове једне заједнице. Ови обрасци обликују начин на који припадници истог друштва схватају свет око себе и како се у њему понашају. Сходно томе, фраземи који су мотивисани културолошки обележеним метафорама исказују обичаје, навике и специфичности народа у којем су настали (Marčeta 2017, 150). Национална култура крије се у различитим типовима фразеолошких израза, а национално не мора да се огледа искључиво у пореклу фразема, него се под националним фраземима подразумевају и они које употребљавају чланови једне заједнице и којима се исказују веровања и схватања карактеристична за ту заједницу, што чини да се она разликује од других (reјović 2009, 88). Свест о националном идентитету не значи потирање изворног етничитета, нити, с друге стране, онемогућава развој осећања припадности и неком већем, наткриљујућем ентитету: „У случају Европе, на пример, осећати се Европљанином нипошто не подразумева одрицање од сопствене националности – као што ни овладавање другим језицима само по себи не угрожава позицију матерњег језика“ (Bugarski 2005, 76).

Храна као одраз културног идентитета

Култура исхране условљена је историјским и друштвеним контекстима и културним утицајима. Ипак, треба имати на уму да она не обухвата само начине спремања јела и прехрамбене навике једног народа, него одражава културне вредности човека, обликује цивилизацијске токове и представља незаобилазан део живота сваког појединца. Знања која се односе на исхрану и припрему хране чине део нематеријалног културног наслеђа једне заједнице (Marčeta 2017, 147). Исхрана представља једну од примарних културних тековина, а укуси које носимо из детињства јесу део нашег културног идентитета (Radojičić 2015, 15).

Храна се често користи метафорично као изворни домен за распознавање појединих народа, те у енглеском језику налазимо референцу на Британце као *beef-eaters* (*говедино-изелице; ‘они који једу говедину’), док у јапанском језику постоји израз за Јапанце као *rice-eaters* (*пиринчо-изелице; ‘они који једу пиринач’). Занимљиво је да се у енглеском језику реферише на Французе као на *frogs-eaters* (*жабо-изелице; ‘они који једу жабе’), док у

српском постоји погрдан назив за Италијане – *жабари*. Становништво питомих делова често задиркује суседе из мање плодних крајева и подсмева се њиховом начину исхране (нпр. *жироједи* – назив за Аркађане у старој Грчкој) (Лома 1997, 153). Лома (1997, 153–162) повезује етноним *Венеди* (име иза којег се по први пут поуздано познају Словени) са индоиранском речју за дрво, шуму (*van-*, *vana-*), док би други елеменат имена могао да буде глаголски корен у значењу ‘јести’ (ие. **ed-* > индоир. **ad-*): *дрвојед*.

Обичаји и навике једног друштва и културе огледају се у начину исхране и заступљености одређених намирница, а кулинарско наслеђе нам пружа увид у улогу коју храна има у обредима и ритуалима. Тако, на пример, резултати рада на пројекту *Култура исхране у Војводини кроз обредну праксу*, између осталог, показују да је код Срба у јужном Банату и многим крајевима централне и западне Србије још жива традиција да се госту који први пут долази у нечију кућу понуди слатко, као и да културолошки условљено давање комплимената за понуђену храну представља импулс за наставак разговора (Sikimić 2014, 97–111).

Проучавајући метафору хране на насловним странама појединих српских часописа као одраз глобалне финансијске кризе у српском језику, Силашки и Ђуровић (2013, 517) запажају да употреба ових метафора произлази из важности која се приписује храни у српској традицији.

Анализа корпуса

Поређењем језичке слике света у српском, француском и италијанском установићемо на који начин се култура испољава у језику, односно открити трагове историје, менталитета, понашања и система вредности који доводе до специфичности, али и сличности у метафорици два романска и једног словенског језика.

Грађу за наше истраживање, коју чине фраземи чије компоненте означавају називе хране, ексцерпирани смо из више једнојезичних и двојезичних општих и фразеолошких речника три посматрана језика.² Списак речника је приложен у списку литературе, на крају рада. Будући да храна представља широк појам, у три посматрана језика постоје бројни фраземи који садрже више тематских група лексема које означавају храну. За потребе овог рада пажњу смо усмерили ка оним фраземима који садрже етнолингвистичке елементе и на најбољи начин одражавају сличности и разлике у фразеолошком начину изражавања говорника три посматрана језика. Сходно томе, наш корпус чине фраземи чије лексеме означавају кувана и печена јела (нпр. *каша*, *колач*, *торта*), прехранбене производе и намирнице (нпр. *хлеб*, *со*, *мед*, *маслац*), као и различите врсте воћа и поврћа (нпр. *грожђе*, *кунус*),

² Грађа овог рада чини део корпуса анализираних у одбрањеној докторској дисертацији „Кулинарска терминологија у француској, италијанској и српској фразеологији“.

које могу да се конзумирају у сировом облику или да се употребљавају за припрему различитих јела.

Различитост омогућава сличност, сличност допушта различитост

У српском и другим словенским језицима неостварљивост се сликовито исказује фраземом *кад на врби роди грожђе*.³ Рађање грожђа на врби среће се у српском и јужнословенском фолклору и може се повезати с изокренутим светом и формулама немогућности. У овим формулама спајају се супротности ‘плодно’ и ‘неплодно’ – воће рађа на неплодном или сировом дрвећу (Petrović 2016, 58). Словени врбу сматрају неплодним дрветом, а према хришћанском веровању, свако дрво ће бити плодно тек када наступе рајска времена. У словенском фолклору постоје предања да је врба проклета због тога што је једном, када је Исус гонио ђавола, показала ђаволу куда да иде да би се спасао (Mršević-Radović 2008, 67–69).

У Србији се каша⁴, која је у прошлости словенских народа имала посебно обредно значење и била обавезан део свечаности, као и колач (култни хлеб који се пече за одређене празнике и обреде), према народним обичајима спремају за даћу на дан сахране покојника. Сходно томе, фраземи *спремити*, *закувати*, *скувати*, *замутити* коме кашу; *спремити*, *замесити* коме колач (‘приредити коме неугодност’, ‘изазвати неугодну ситуацију’) имају негативну конотацију и повезују са нечим што је лоше, будући да проистичу из неповољне ситуације за онога у чије име се намењују (Mršević 1987, 108–113).

У позадини италијанског фразема *essere pane e cacio* (*бити хлеб и сир⁵; ‘слагати се с ким’, ‘бити нераздвојан’) проналазимо две намирнице које се добро слажу. Ове две намирнице биле су најзаступљеније у исхрани сеоског становништва, посебно пастира (Quartu 2010). С друге стране, чињеницу да је бесмислено јести купус за ужину проналазимо у позадини разговорног италијанског фразема *entrarci come i cavoli a merenda* (*имати везе као купуси саужином, улазити у то као купуси у ужину); ‘немати никакве везе једно с другим’, ‘бити неприкладно’). Међутим, Питано (Pittano 2008, 60–61) истиче да се данас у Италији за ужину често једе намазана кришка хлеба са комадићима купуса, те да више није чудно јести купус за

³ Еквивалентни фраземи постоје у већини јужнословенских језика, на пример у бугарском (*когато вџбата роди грозде*) и македонском (*кога врба ќе роди грозје*).

⁴ Под кашом подразумевамо житко јело од брашна или прекрупне јечма, овса или кукуруза скувано на води или млеку.

⁵ Уз фраземе смо наводили њихово фразеолошко значење, док смо уз француске и италијанске фраземе који немају лексички и семантички еквивалент у српском језику наводили дослован превод који смо бележили ознаком *.

ужину. Упркос томе, фразем у савременом италијанском језику и даље упућује на две ствари које немају везе једна са другом.

С друге стране, застарелост мотивације понекад доводи до промене значења фразема. Тако је, на пример, у XIX веку, када се хлеб дуго чувао и складиштио на даскама обешеним о плафон, француски фразем *avoir du pain sur la planche* (*имати хлеба на дасци) имао значење ‘имати резерве новца за будућност’, ‘имати осигуране приходе’ (Rey and Chantreau 2007, 670). Међутим, када је почетком XX века дуготрајан хлеб замењен свежим хлебом који се свакодневно купује у пекарама, променило се и значење фразема. Овај фразем се у савременом француском језику употребљава у значењу ‘имати пуно посла’, ‘имати пуно задужења’, које је мотивисано напорним радом пекара који мора дуго да меси тесто на дасци пре него што стави хлеб у рерну да се пече.

Поредбени француски фразем *bête comme chou* (*глуп као купус; ‘веома лако’) у XIX веку није упућивао на нешто што је једноставно, него на особу која није интелигентна. Могуће је да је фразем настао на основу фразне именице *tête de chou* (*глава купуса) која је у XVI веку упућивала на глупу особу. *Купус* упућује на глупост, јер представља обичну, једноставну храну мале тржишне вредности (слаба вредност = слаба интелигенција). У савременом италијанском језику постоји фразем *testa di cavolo* (*глава купуса), који такође упућује на особу која није интелигентна. Међутим, будући да се у савременом француском језику фразем *bête comme chou* више не односи на глупу особу, него на лак посао и једноставан поступак, овај фразем је семантички еквивалент српског фразема *прост као пасуљ*, у којем је исти концепт исказан једноставним јелом као што је пасуљ⁶.

У француском фразему *pour des prunes* (*за шљиве; ‘бадава’, ‘узалуд’) *шљива* означава нешто што је безвредно и што се не цени. Могуће објашњење порекла овог фразема проналазимо у причи о крсташима који у XII веку нису успели да заузму Дамаск, а једино што су успели одатле да пренесу на Запад била су стабла шљива, из чега се може закључити да су читав пут прешли само због овог воћа, односно узалуд. Међутим, фразем се често употребљава у негацији и упућује на поступак који није узалудан (ДАС). С друге стране, у српској фразеологији на узалудан поступак упућује фразем са компонентом *брашно – за чије бабе брашно* (‘зашто?’, питање за које се подразумева да је одговор ‘узалуд’, ‘без правог разлога’). Порекло овог српског фразема није јасно. У српској традицији сачувани су трагови врхунског женског божанства – демонске бабе, по којој се топли јесењи дани у време јесењих задушница називају бабино или сиротињско лето (Mršević-Radović 2008, 132). Сходно томе, *бабино брашно* може да означава нешто што има малу вредност, односно нешто од чега нема користи. *Бабу* и *брашно* проналазимо у песмици

⁶ С друге стране, веома је занимљиво да бугарски фразем *прост като фасул* поред значења ‘веома лако’ може да се односи и на глупу особу (исп. Мршевић-Радовић 2008, 77–78).

„Сеје баба брашно“ у српскохрватском дечјем фолклору (исп. Sikimić 1997, 161), те одређену улогу у настанку фразема може да има и игра речи.

Српски фразем *бити здрав као јабука* упућује на особу изузетног здравља. У Француској се у XIII веку употребљавао фразем *être sain comme une pomme* (Rey and Chantreau 2007, 750), који је формални кореспондент српског фразема, што сведочи о томе да је повезивање ове воћке са здрављем прихваћено и у другим језицима и не чини само део српског, него глобалног фолклора. Повезивање јабуке са концептом здравља приметно је и у енглеској пословици *An apple a day keeps a doctor away*, која постоји и у три посматрана језика – срп. *Јабука на дан тера доктора из куће ван*, фр. *Une pomme par jour éloigne le médecin*, ит. *Una mela al giorno toglie il medico di torno*.

У српском језику постоји фразем *покупити, побрати кајмак*, у којем је најбољи део нечега сликовито дочаран као један од најпознатијих српских специјалитета, који се употребљава при спремању традиционалних јела. Међутим, сличну метафоричну слику проналазимо и у позадини француског фразема *la crème de la société, des hommes* (‘најбољи део друштва, елита’), који се из француског језика пренео у друге језике, па тако и у српски и италијански језик – срп. *крем друштва*, ит. *la crema della società*. Постојање ових фразема указује на сличну метафорику трију језика осликану у чињеници да горњи, најмаснији слој прокуваног и охлађеног млека симболично представља оно што је најбоље.

У мотивационој бази италијанског фразема *arrivare, cadere come il cacio sui maccheroni (a qualcuno)* (*доћи, пасти као сир на макароне [коме]; ‘доћи као поручен’), сир који се посипа по тестенини сликовито дочарава неочекивани добитак или изненадну срећу и успех. Овај фразем мотивисан је италијанском гастрономском традицијом познатом по различитим врстама тестенине. С друге стране, исти концепт је у српском језику исказан изненадним проналаском меда у стаблу у фразему *пала му је секира у мед*, који има исту семантику као италијански фразем, али је метафора помоћу које је концепт изражен различита. Могуће тумачење метафоре у мотивационој бази српског фразема даје Вук у својој збирци народних пословица (1849, 246): „Ја не знам како је постала ова пословица; да ли није, кад се исијецају челе из дрвјета, па кад је дупља пуна меда, те сјекира, како се удари њом у дрво, пропадне у мед?“ Међутим, иако сваки народ уноси елементе националне културе и на свој начин исказује дати концепт, употреба кулинарске компоненте као основе за исказивање истог концепта сведочи о сличностима у метафоричком језику (Marčeta 2017, 153).

У сва три језика на осетљиву и избирљиву особу којој све смета и која стално извољева метафорично упућују фраземи срп. *бити као принцеза на зрну грашка*, фр. *être comme la princesse sur un pois*, ит. *essere come la principessa sul pisello*. Ови фраземи пореклом су из Андерсенове бајке о принцези која је осетила зрно грашка смештено испод мноштва душека и перина од паперја на којима је спавала, чиме је доказала да је права принцеза.

Одвајање добрих и корисних ствари од штетних метафорично је приказано као одвајање корова од доброг зрна, односно жита у фраземима срп. *одвајати кукољ од жита, тиенице*, фр. *séparer le bon grain de l'ivraie*, ит. *dividere il grano dalla zizzania*. Фраземи су мотивисани јеванђелском параболом (Матеј 13, 24–30 и 37–40; Тома, изрека 57) према којој добро семе представља синове царства, док кукољ метафорично означава синове зла (Матеј 13, 36–43) (Rey and Chantreau 2007, 473).

Незрело грожђе из Езопове басне *Лисица и грожђе* у све три фразеологије упућује на недоступну ствар чија се вредност омаловажава. Међутим, ово воће је у сваком језику дочарано на свој начин, па је тако у српском језику кисело, у француском зелено, а у италијанском опоро, односно горко – срп. *кисело грожђе*, фр. *raisins trop verts*, ит. *uva acerba*.

Велики број посматраних фразема три језика у свом саставу има компоненту *хлеб*. У традиционалној култури балканских Словена хлеб осим прагматичне функције има и ритуалну функцију, где се он више не опажа као предмет, већ као знак (Radenković 1997, 145–155). У Србији се гости традиционално *дочекују с хлебом и сољу*, што упућује на добродошлицу и гостопримство, а када се с неким *дели кора хлеба*, то значи да се живи сложено делећи основна средства за живот.

Данашња Француска је пшенична земља Европе, позната по конзумирању хлеба и пецива попут кроасана и бриоша, а у француском језику постоји око четири стотине назива за различите врсте хлебова, нпр. *la flûte* (дугуљаст хлеб у облику фруле), *le chapeau* (хлеб направљен од две обге сложене једна на другу које, када су испечене, подсећају на шешир), *le pain saucisson* (хлеб ваљкастог облика, изобразан по ширини), од којих је најпознатији багет или француски хлеб. У средњем веку и за време ренесансе племство је конзумирало бели хлеб доброг квалитета, док су сиромашни грађани јели хлеб лошег квалитета (Gudurić 2014, 47–57). Сходно томе, уколико би се сиромашним грађанима указала ретка прилика да на трпезама имају бели хлеб, обично су се одлучивали да га поједу одмах, док су мање укусну храну остављали за касније. Тако је настао француски фразем *manger son pain blanc le premier* (*јести свој хлеб бели први) у значењу ‘урадити најпријатнији и најлакши део неког посла’.

Италијанска кухиња позната је по различитим врстама тестенине, а хлеб и у Италији има важну улогу и такође представља симбол хране неопходне за људски опстанак. Тако, на пример, у српском и у италијанском језику проналазимо еквивалентне фраземе срп. *остати без хлеба*, ит. *perdere il pane*, у којима губитак хлеба упућује на сиромаштво изазвано губитком посла, док у све три фразеологије узимање хлеба из нечијих уста метафорично упућује на угрожавање човекове егзистенције – срп. *отети, узети коме хлеб из уста*, фр. *enlever, retirer, ôter le pain de la bouche de quelqu'un*, ит. *levare, togliere il pane di bocca a qualcuno*.

На настанак ових фразема утицала је симболика суштинске хране коју хлеб има у европској култури, односно хришћанској традицији. Сходно томе,

у три посматрана језика појављују се бројни фраземи библијског порекла са компонентом *хлеб*: срп. *крвави хлеб* (‘муком зарађено’); срп. *зарађивати (јести) свој хлеб у зноју лица свог*, фр. *gagner son pain à la sueur de son front*, ит. *guadagnarsi il pane con il sudore della fronte*; срп. *добар као хлеб*, фр. *bon comme du (bon) pain*, ит. *buono come il pane*; срп. *хлеб наш свагдашњи, свакидашњи; хлеб наш насушни*, фр. *le (notre) pain quotidien*, ит. *il (nostro) pane quotidiano*.

Сличност у метафоричком језику огледа се и у чињеници да се у три посматране фразеологије новац концептуализује као храна, с тим што слатке намирнице или намирнице које садрже масноћу упућују на велику количину новца и корист: срп. *добити већи колач, део колача*; срп. *покупити, побрати кајмак*; фр. *faire son miel (de quelque chose)* (*правити свој мед [од нечега]; ‘извући профит’); фр. *mettre du beurre dans les épinards* (*стављати маслац у спанаћ; ‘побољшати услове живота’, ‘више зарађивати’); ит. *nuotare nel lardo, grasso* (*пливати у сланини, масти; ‘бити богат’, ‘живети у изобиљу’), док поврће и воће мале тржишне вредности упућују на безвредност: срп. *не вреди ни пишљива боба*; фр. *à la noix* (*као орах; ‘лишен вредности’, ‘безвредан’); ит. *non valere, non contare un cavolo* (*не вредети, не рачунати један купус; ‘ништа не вредети’, ‘немати никакав значај’).

У фразеологији три језика врхунац лепих догађаја метафорично је приказан као завршни чин спремања торте стављањем воћа на њен врх: срп. *трешњица на торти*, фр. *la cerise sur le gâteau*, ит. *la ciliegina sulla torta*. Ови фраземи, који у свом саставу имају компоненту *трешња*, калкови су према енглеском фразему *the cherry on the cake* (Rey and Chantreau 2007, 153). Међутим, у српском језику у истом значењу постоје и разговорни фраземи са другим кулинарским компонентама: *јагода на шлагу; шлаг на торти*.

Будући да фраземи изражавају културну посебност народа у којем су се обликовали, сваки језик користи специфичне слике и може да унесе промене у сам модел, те у корпусу проналазимо фраземе исте семантике који садрже различите кулинарске компоненте. Тако је, на пример, мала тржишна вредност боба, који је веома присутан у српској култури и гастрономији, послужила за опис безвредне ствари или особе – *не вредети ни пишљива боба*. С друге стране, смокве, које су сматране безвредном храном коју су јели сиромашни и које су се у земљама Средоземља бесплатно делиле (Pittano 2008, 146–147) преносе исти концепт у италијанској фразеологији – *non valere un fico secco* (*не вредети једну смокву суву).

Лака и брза продаја велике количине неког производа у француском и у италијанском језику пореди се са продајом намирница велике потражње, као што су земичке и хлеб: фр. *(se vendre) comme des petits pains* (*[продавати се] као земичке), ит. *(vendere) come il pane* (*[продавати] као хлеб). С друге стране, на лаку и брзу продају у српском разговорном језику упућује (х)алва – *(ићи, продавати се) као (х)алва*. Премда овај слаткиш од пшеничног брашна, масти и шећера данас није тражен производ у Србији, био је популаран за време османске владавине. Фразем *продао (на јазму) као алву* проналазимо у

Вуковим пословицама из 1849. године, а (х)алва је у Вуковом речнику (1852, 51) наведена у значењу ‘од ораха, која се продаје’, што говори о чињеници да је била тражена у народу. Највећу групу позајмљеница у Вуковом речнику чине управо турцизми, а корпус турцизама који је повезан са кулинарском терминологијом (нпр. баклава, пилав) представља једну од основних одлика балканске културе (Kruszecz 2004, 286–287). Позајмљене лексеме могу да потичу непосредно из турског, а првобитан извор могу да буду арапски или персијски језик. Лексема (х)алва такође спада у групу турских позајмљеница (тур. *helva*), али првобитан извор јој је арапски – *halwā* (Klajn i Šipka 2006, 1365). Иако (х)алва више није популаран производ у Србији, фразем (*ући, продавати се*) као (х)алва често се употребљава у савременом разговорном језику.

Закључне напомене

У овом раду смо компаративно-контрастивном анализом фразема са називима хране упоредили језичке слике света у српском, француском и италијанском, како бисмо установили трагове историје, менталитета, понашања и система вредности две романске и једне словенске културе.

Резултати анализе мотивационих база одабраних фразема показују да је језичка слика света, односно концепција стварности српске, француске и италијанске језичке заједнице сличнија него што би се то могло очекивати без детаљније анализе. Узимајући у обзир резултате истраживања, можемо да закључимо да упркос различитим историјским, културним и социolingвистичким факторима који доприносе специфичном начину фразеолошког изражавања (нпр. срп. [*ући, продавати се*] као (х)алва; фр. *avoir du pain sur la planche*), постоје и бројне подударности како на семантичком, тако и на концептуалном пољу. Ове подударности засноване су на сродним искуствима говорника трију језика у вези са појединим намирницама и на сличном односу који имају према појединим појмовима (нпр. срп. *добити већи колач*; фр. *faire son miel [de quelque chose]*); срп. *не вреди ни шиљива боба*; ит. *non valere un cavolo*). Поједини фраземи постоје у више европских језика, али понекад није утврђено из ког језика су произашли због преплитања више утицаја и извора. Истоветности у начину фразеолошког изражавања показују фраземи који су преузети из истих извора – нпр. из Библије (срп. *хлеб наш свагдашњи, свакидашњи; хлеб наш насушени*, фр. *le (notre) pain quotidien*, ит. *il (nostro) pane quotidiano*), Андерсенових бајки (срп. *бити као принцеза на зрну грашка*, фр. *être comme la princesse sur un pois*, ит. *essere come la principessa sul pisello*), Езопових басни (срп. *кисело грозђе*, фр. *raisins trop verts*, ит. *uva acerba*).

Наше истраживање показује да српски, француски и италијански језик на сличан начин парцелишу стварност и доказује хипотезу Рајне Драгићевић (2010, 26) да су разлике условне и неважне, те да треба проучавати утицај културе на језик без инсистирања на проналажењу обавезних разлика.

Литература

- Bartmiński, Jerzy. 2011. *Jezik-slika-svet. Etnolingvističke studije*. Beograd: SlovoSlavia.
- Belić, Aleksandar. 1951. *Oko našeg književnog jezika*. Beograd: Srpska književna zadruga.
- Božilović, Nikola. 2004. „Kulturni, etnički i regionalni identiteti i odnosi na Balkanu.“ U *Kvalitet međuetničkih odnosa, svest o regionalnom identitetu i mogućnosti saradnje i integracije na Balkanu (preliminarni rezultati empirijskog istraživanja u Jugoistočnoj Srbiji)*, 33–49. Niš: Filozofski fakultet, Institut za sociologiju.
- Bugarski, Ranko. 2005. *Jezik i kultura*. Beograd: Biblioteka XX vek.
- Dragićević, Rajna. 2010. *Verbalne asocijacije kroz srpski jezik i kulturu*. Beograd: Društvo za srpski jezik i književnost Srbije.
- Gudurić, Snežana. 2014. „Hleb u francuskoj i srpskoj jezičkoj tradiciji.“ U *Jezici i kulture u vremenu i prostoru, tematski zbornik*, 47–59. Novi Sad: Filozofski fakultet u Novom Sadu.
- Kruszec, Agata. 2004. „Vukova trpeza – kulinarska terminologija u prvom izdanju 'Srpskog rječnika' Vuka Stefanovića Karadžića (1818).“ *Zbornik Matice srpske za filologiju i lingvistiku*, knj.47, sv. 1–2: 233–296.
- Loma, Aleksandar. 1997. „Drvojadi.“ *Kodovi slovenskih kultura*, god. 2, br. 2: 153–162.
- Marčeta, Jovana. 2017. „Kultura ishrane kao osnova frazeološkog izražavanja srpskog, francuskog i italijanskog naroda.“ *Kultura*, 156: 146–159.
- Mršević-Radović, Dragana. 1987. *Frazeološke glagolsko-imeničke sintagme u savremenom srpskohrvatskom jeziku*. Beograd: Filološki fakultet.
- Mršević-Radović, Dragana. 2008. *Frazeologija i nacionalna kultura*. Beograd: Društvo za srpski jezik i književnost Srbije.
- Nagórko, Alicja. 2004. „Etnolingvistika i kulturemi u međujezičnom prostoru.“ *Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje*, 30: 131–143.
- Pejović, Anđelka. 2009. „Kulturni i istorijski identitet u ogledalu frazeologije.“ U *Jezik, književnost, identitet: jezička istraživanja*. Zbornik radova, prvi tom, sa Treće međunarodne multidisciplinarne konferencije u organizaciji Filozofskog fakulteta u Nišu, 86–93. Niš: SVEN.
- Pejović, Anđelka. 2014. „Paremije kao deo etnolingvističkog nasleđa.“ *Glasnik Etnografskog instituta SANU* 62/2: 201–214.
- Pejović, Anđelka. 2015. *Kontrastivna frazeologija španskog i srpskog jezika*. Kragujevac: Filološko-umetnički fakultet.

- Petrović, Sonja. 2016. „Motiv teških zadataka i biljni kod u srpskom i južnoslovenskom folkloru.“ U *Gora ljiljanova. Biljni svet u tradicionalnoj kulturi Srba. Zbornik radova*, 57–67. Beograd: Udruženje folklorista Srbije - Univerzitetska biblioteka „Svetozar Marković“.
- Radenković, Ljubinko. 1997. „Hleb u narodnoj magiji Balkanskih Slovena.“ In *Hljab"t v slavyjanskata kultura*, 145–155. Sofia: Etnografski institut s muzej - BAN.
- Radojičić, Dragana. 2015. *Dijalozi za trpezom: antropološki ogledi o kulturi ishrane*. Beograd: Službeni glasnik – Etnografski institut SANU.
- Sikimić, Biljana. 1997. „Jedna srpsko-rumunska folklorna izoglosa.“ *Radovi simpozijuma jugoslovenski Banat, kulturna i istorijska prošlost* 1: 160–176.
- Sikimić, Biljana. 2014. „Istraživač je prisutan: hrana kao tema i povod za razgovor i razmišljanje.“ U *Obredna praksa – rečima o hrani. Na materijalu iz srpskih govora Vojvodine*, 97–111. Novi Sad: Matica srpska.
- Silaški, Nadežda & Tatjana Đurović. 2013. “The FOOD metaphor in structuring the global financial crisis in Serbian – magazine covers as multimodal discourse.” In *Communication, Cognition and Media (CICOM 2012)*, 507–519. Braga: Catholic University of Portugal.

Извори

- DAC: *Dictionnaire de l'Académie française, neuvième édition, version informatisée*. <http://artfl.atilf.fr/dictionnaires/ACADEMIE/index.htm>. Accessed April 10, 2018.
- Klajn, Ivan i Milan Šipka. 2006. *Veliki rečnik stranih reči i izraza*. Novi Sad: Prometej.
- Matešić, Josip. 1982. *Frazeološki rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*. Zagreb: Školska knjiga.
- Pittàno, Giuseppe. 2008. *Frases fatte capo ha, Dizionario dei modi di dire, proverbi e locuzioni di italiano*. Bologna: Zanichelli.
- Quartu, Monica. 2010. *Dizionario dei modi di dire della lingua italiana*. Hoepli. <http://dizionari.corriere.it/dizionario-modi-di-dire> Accessed September 12, 2017.
- Rey, Alain, and Sophie Chantreau. 2007. *Dictionnaire des expressions et locutions*. Paris: Le Robert.
- RMS: *Rečnik srpskohrvatskoga književnog jezika*. I–III: 1967–1969. Novi Sad – Zagreb: Matica srpska – Matica hrvatska; IV–VI: 1971–1976. Novi Sad: Matica srpska.

Stefanović Karadžić, Vuk. 1849. *Srpske narodne poslovice i druge različne kao one u običaj uzete riječi – izdao ih Vuk Stef. Karadžić*. Beč: Štamparija Jermenskoga manastira.

Stefanović Karadžić, Vuk. 1852. *Srpski rječnik: istumačen njemačkim i latinskijem riječima – skupio ga i na svijet izdao Vuk Stef. Karadžić (Lexicon serbico-germanico latinum)*. Beč: Štamparija Jermenskoga namastira.

TLF: *Trésor de la langue française informatisé*. <http://atilf.atilf.fr> Accessed November 22, 2016.

Примљено / Received: 29. 01. 2019.

Прихваћено / Accepted: 03. 04. 2019.